

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харківське обласне історико-археологічне товариство

LAUREA VI

Наукові читання пам'яті професора
Володимира Івановича Кадеєва:
«Античний світ і Середні віки»

20 червня 2025 р.

Харків
2025

УДК 94(100)+902/904](082)

L28

Редактори: *С. Д. Литовченко, С. В. Д'ячков*

Редакційна колегія: *А. Л. Зелінський, С. І. Посохов,
В. В. Скурда, С. Б. Сорочан*

Дизайн обкладинки: *С. Е. Кулинич*

Видається за рішенням:

Вченої ради історичного факультету

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

(протокол № 5 від 29.05.2025 р.)

L28 **LAUREA VI.** Античний світ і Середні віки : Наукові читання пам'яті професора Володимира Івановича Кадеєва. — Харків, 2025. — 136 с.

Професор В. І. Кадеєв (1927–2012) — визнаний дослідник історії та археології античних держав Північного Причорномор'я, авторитетний фахівець з історії Стародавньої Греції та Риму, який віддав понад півстоліття служіння Харківському національному університету імені В. Н. Каразіна.

У збірнику представлені тези доповідей наукових читань, присвячених пам'яті відомого вченого. Автори збірника розглядають широке коло актуальних проблем античної, середньовічної історії, історіографії, а також історії науки. Велика увага приділяється вивченню різноманітних пам'яток стародавньої та середньовічної археології.

Для істориків, археологів, викладачів і студентів гуманітарних факультетів класичних університетів, всіх, хто цікавиться історією та археологією.

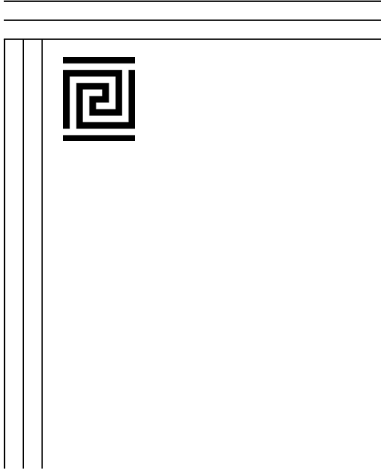
© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2025

© Харківське обласне історико-
археологічне товариство, 2025

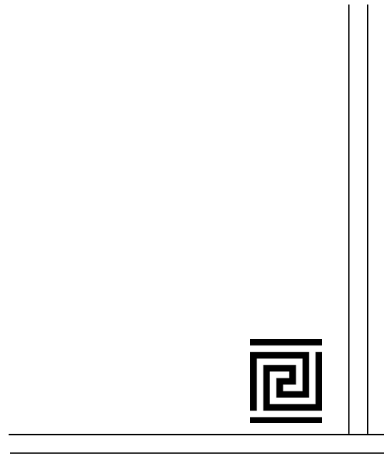

Античний світ і Середні віки
Читання пам'яті професора
Володимира Івановича Кадеєва

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΟΝΦΕΡΕΝΤΣΙΪ

Організаційний комітет

Головко Олександр (голова), доктор юридичних наук, професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Д'ячков Сергій (відп. секретар), кандидат історичних наук, доцент історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; директор Харківського університетського ліцею.

Зелінський Андрій, доктор історичних наук, старший науковий співробітник Інституту всесвітньої історії НАН України (Київ).

Литовченко Сергій (заст. голови), кандидат історичних наук, доцент, декан історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Посохов Сергій, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Скирда Валерій, кандидат історичних наук, доцент кафедри історіографії, джерелознавства та археології історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Сорочан Сергій, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

ІСТОРІЯ АНТИЧНОЇ ГРЕЦІЇ ТА ЕЛЛІНІСТИЧНИХ ДЕРЖАВ

20 червня 2025 р. 11.15 — 14.00

Посилання:

<https://us02web.zoom.us/j/9040932343?pwd=R1hxMHRpEaDJmNzR2eWhQcEZ2Z3BIQT09>

Ідентифікатор: **904 093 2343**

Код: **8DZ7ucSu**

Регламент: доповідь до 15 хвилин

Кімната 1.

Головуючий канд. іст. наук **Сергій Литовченко**

Секретар: аспірантка **Олена Семененко**

***Баукова Анастасія** (канд. іст. наук; Львівський національний університет імені Івана Франка).*

Лідійські мотиви в міфології та релігії античного світу.

***Вар'ян Оксана** (канд. іст. наук; Запорізький обласний центр охорони культурної спадщини)*

Формування громадянської ідентичності дітей у Стародавніх Афінах.

***Вус Олег** (канд. іст. наук; незалежний дослідник; Львів)*

Аріканда (Аруваканда): архітектурний ансамбль елліно-римського міста у горах Лікійського Тавра.

Arykanda (Aruwakanda): architectural ensemble of the Hellenic-Roman city in the mountains of Lycian Taurus.

***Зелінський Андрій** (доктор іст. наук, Інститут всесвітньої історії НАН України; Київ)*

Припущення щодо родоводу Антипатра, небожа Антіоха III.

Ілієв Йордан (канд. іст. наук; Науково-дослідний центр історії та археології війни; Софія, Болгарія)

On the Date and Historical Context of IGBulg. I²: 344.

До питання про дату та історичний контекст IGBulg. I²: 344.

Литовченко Сергій (канд. іст. наук; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

Статус Малої Вірменії у II ст. до н. е.

Папастафонулу Арістеа (доктор археології; Міністерство культури та спорту Греції), **Вус Олег** (канд. іст. наук; незалежний дослідник; Львів)

The Antique city of Achinos in Fthiotida: A Brief Historical and Archaeological Overview.

Античне місто Ахінос у Фтіотиді: короткий історико-археологічний огляд.

Ручинська Оксана (канд. іст. наук; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

Питання фінансування агоністичних свят у Херсонесі Таврійському.

Тодоровска Марія (канд. філософ. наук, Університет Св. Кирила і Мефодія, Скоп'є, Півн. Македонія), **Саракински Воїслав** (канд. іст. наук, Університет Св. Кирила і Мефодія, Скоп'є, Півн. Македонія)

Чи існував культ Гіпноса у стародавній Македонії?

М. Тодоровска, В. Саракински (*Скоп'є, Північна Македонія*)

Чи існував культ Гіпноса у стародавній Македонії?

Maria Todorovska, Vojislav Sarakinski (*Skopje, N. Macedonia*)

Was There a Cult of Hypnos/Dream in Ancient Macedonia?

Протягом останніх десятиліть деякі дослідники час від часу висловлювали припущення про можливе існування культу даймона Гіпноса на території Македонії. Розглянемо, на чому базується ця гіпотеза і чи має вона достовірні підтвердження.

Античні джерела згадують культ Гіпноса переважно в контексті південної Греції. Павсаній описує святилища в Сікіоні, Трезені та Спарті. Це свідчить про локальне вшанування божества, яке тривало до римської доби, зазвичай разом з іншими богами. Натомість немає подібних згадок стосовно північної Греції, Македонії чи Фракії. Брак ранніх письмових джерел з цих регіонів дає підстави припускати, що якщо культ Гіпноса там й існував, то він або мав другорядне значення, або залишився поза увагою давніх авторів.

Оскільки письмових джерел обмаль, важливу роль у вивченні культу Гіпноса відіграє археологія, хоча й тут бракує переконливих доказів. Найбільш вагомим з них є рельєф з Амфіполя із зображенням синкретичного божества сну на ім'я «Тотоес, теодаймон Гіпнос». Є також деякі пеонські культові зображення з бронзи з тваринами та символами, що могли мати стосунок до Гіпноса, але вони не містять виразної іконографії й не надають чітких підстав говорити про його культ.

Зображення Гіпноса в мистецтві теж є дуже нечисленними, особливо на македонських теренах. В інших регіонах він пред-

ставлений як юнак із рогом сну або поряд із Танатосом, але на півночі жодної культової статуї не збереглося. Македонські свідчення зводяться до невиразних або змішаних форм, як згаданий рельєф з Амфіполя, який розпізнають лише за написом, бо його зображення не схоже на місцеві традиції. Крилаті Ероти в місцевому поховальному мистецтві, можливо, натякають на Гіпноса і Танатоса як провідників душ, проте це лише припущення. На відміну від Танатоса, який трапляється на монетах Малої Азії та Риму, Гіпнос у нумізматиці взагалі не фігурує.

Епіграфічних даних з північних областей теж дуже мало, і жодне джерело прямо не згадує культ Гіпноса. Єдиним винятком є названий рельєф з Амфіполя, а також двомовний напис із Гермисари в Дакії, що свідчить про участь Гіпноса в лікувальних обрядах — імовірно, під впливом грецької традиції. Загалом якщо Гіпноса і шанувували, то радше в межах ширших культур — наприклад, пов'язаних з Асклепієм, — а не як окреме божество. У таких випадках абстрактні фігури на кшталт Гіпноса набували місцевих, змішаних форм.

Такий стан речей можна пояснити кількома причинами. По-перше, другорядні божества зазвичай отримували культовий статус через зв'язок із головними богами лікування чи містерій, особливо там, де йшлося про перехідний стан на кшталт інкубації, ініціації чи жалоби. У цих випадках такі фігури, як Гіпнос, Онейрос чи місцеві духи, включалися до обрядів як допоміжні сили, що охороняли, посередничали чи сприяли зміні стану людини.

По-друге, віруючі, прагнучи досягнення практичного результату — зцілення, заспокоєння, захисту — нерідко зверталися до кількох божеств одночасно. Це сприяло злиттю образів, практиці храмової синойкії та накладанню функцій, що відображали нагальні потреби людей. Саме тому Гіпноса й подібних духів нерідко шанувували разом з головними богами.

У ритуалах інкубації Гіпнос мав як обрядове, так і віровчальне значення. Як утілення сну, він уособлював перехід від хвороби до зцілення й давав доступ до божественних сновидінь. У міфах

він поєднує сон, безпеку й зміну стану в єдиний священний процес — але завжди як частину ширшої релігійної системи. Тому відсутність окремого культу Гіпноса, імовірно, пояснюється тим, що він ніколи не мав самостійного значення в місцевій ритуальній практиці.

Отже, усі відомі дані свідчать про епізодичне вшанування Гіпноса в Македонії та Фракії — без ознак самостійного культу. Його роль обмежувалася статусом допоміжного даймона в обрядах, присвячених іншим богам.

